

Ruská agrese proti Ukrajině: Analýza nálad české veřejnosti

Veřejná část analýzy

19. dubna 2022

Obsah

1. Celkový pohled na reakci české veřejnosti	3
2. Pocit ohrožení v souvislosti s válkou.....	7
3. Evropská unie a mezinárodní společenství.....	10
4. Postoj české veřejnosti k lidem prchajícím před válkou na Ukrajině.....	13
5. Zdražování: energetika, potraviny a inflace.....	18
6. Dezinformace.....	21

RUSKÁ AGRESE PROTI UKRAJINĚ:

ANALÝZA NÁLAD ČESKÉ VEŘEJNOSTI

Následující analýza ústavu STEM se soustředí na klíčové důsledky ruské agrese na Ukrajině a jejich vnímání českou veřejností. Konflikt na Ukrajině přinesl zásadní změny v českém veřejném mínění, které se vztahují jak k postavení Ukrajiny a Ruska na mezinárodní scéně, tak k vnitřní dynamice spolupráce v rámci EU. Naléhavé otázky vyvolává situace lidí prchajících před válkou, kterých Česká republika přijala bezmála 300 tisíc. V neposlední řadě má konflikt významné dopady na oblast celosvětové energetiky a zdůrazňuje další, často dlouhodobé systémové problémy České republiky, jako je zdražování nebo obavy obyvatel o životní úroveň. Válka na Ukrajině také způsobila významné pohyby a změny na české dezinformační scéně.

Ruská invaze na Ukrajinu do české společnosti přinesla bezprecedentní pocit ohrožení – pouze 9 % obyvatel má dnes za to, že ve Střední Evropě nehrozí žádný konflikt. V očích tří čtvrtin obyvatel je Rusko jednoznačným viníkem války na Ukrajině a hodnocení Ruska je tak v očích veřejnosti rekordně nepříznivé. Naopak podíl obyvatel se silně pozitivním vztahem k Rusku, kteří by rádi, aby ČR směřovala na Východ, je relativně nízký – 4 %.

Konflikt na Ukrajině v české společnosti umocnil význam NATO – celých 78 % obyvatel vyjadřuje souhlas se členstvím ČR v této alianci, což je nejvyšší podíl od roku 1994. Mimo NATO také převládá shoda, že EU by měla společně posilovat obranné síly, nakupovat vojenskou techniku a společně získávat dodávky plynu a ropy.

I nyní, téměř dva měsíce po začátku války, je v české společnosti vysoká solidarita s Ukrajinou – dvě třetiny (64 %) české veřejnosti schvalují přijímání a podporu ukrajinským uprchlíkům, kteří hledají útočiště v ČR. S jejich příchodem se v očích veřejnosti ale také pojí obavy – dvě třetiny (70 %) veřejnosti se v této souvislosti obávají oslabování sociálních jistot a dalších 52 % se domnívá, že přítomnost ukrajinských uprchlíků povede k nárůstu nezaměstnanosti.

Citovaný výzkum neziskového ústavu STEM (www.stem.cz) byl proveden na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let ve dnech 24. března až 6. dubna 2022. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru. Na otázky odpověděl soubor 1171 respondentů v kombinaci online a osobního dotazování (CAWI+CAPI).

1. Celkový pohled na reakci české veřejnosti

Současná situace

Ve druhém měsíci války se česká veřejnost posouvá z první, heroické fáze, k orientaci na střednědobý vývoj, ve kterém budou silněji vnímány různé důsledky ruské agrese na společnost. Dílčí témata se stala předmětem standardního politického boje, byť je třeba zdůraznit, že žádný z relevantních politických hráčů (na rozdíl od situace v jiných evropských státech) nemá snahu ruskou agresi bagatelizovat.

Do pomoci Ukrajině se dle vlastního vyjádření nějakou formou zapojily dvě třetiny dospělé populace¹, což je v celkovém pohledu celá aktivizovatelná část společnosti. Česká republika je svými vlastními občany vnímána jako aktivní hráč, česká veřejnost kroky vlády a administrativy stále z větší části podporuje. **Od konce února neoslabuje podpora přijímání uprchlíků ani rozhodnost konat.** I za těchto okolností je ovšem česká veřejnost nyní spíše skeptická ke zvládnutí této historické výzvy v dlouhodobé perspektivě. Pochyby jsou ještě umocněny představou větší části české společnosti, že konflikt na Ukrajině v řádu měsíců skončí. S tím se pojí i očekávání, že se pak ukrajinští uprchlíci z Česka budou vracet zpět domů.

Pohled veřejnosti

Podrobná analýza nálad veřejnosti z perspektivy jednotlivých klíčových oblastí je popsána ve zprávě dále. Zde pracujeme se zjednodušeným modelem, který dává možnost porozumět rozložení názorů v populaci, byť za cenu zjednodušení.

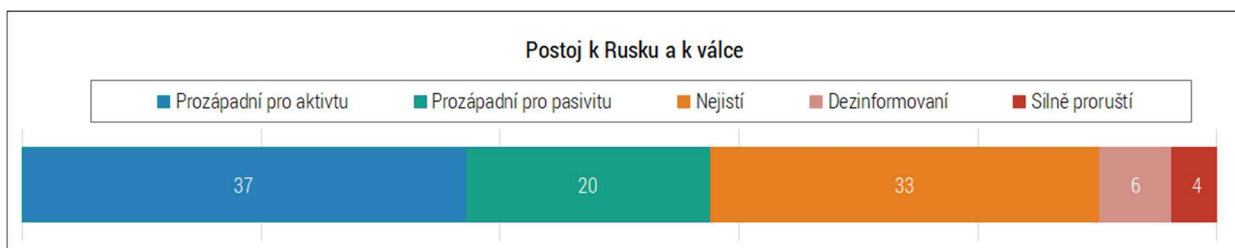
Zcela zásadním zjištěním je fakt, že názor na další postup České republiky a na přijímání válečných uprchlíků si lidé neutvářejí v posledních týdnech a v kontextu války, ale na základě svého dlouhodobého vnímání situace v Rusku, Česku i jinde ve světě. S tím silně souvisí také míra (ne)důvěry ve vysvětlení příčin války v souladu s oficiální ruskou státní interpretací. Například lidé, kteří mají tendenci vnímat kriticky polistopadový vývoj v zemi a pociťují nedůvěru k fungování demokracie, budou spíše v opozici k pomoci uprchlíkům. Důležitou roli v tom hraje také fakt, že pohled na Rusko a jeho působení částečně zformovala již tzv. kauza Vrbětice (duben 2021). Ruská agrese proti Ukrajině na tuto událost z hlediska dopadů na české veřejné mínění navázala.

¹ Ti, kteří v odpověď na otázku „Zapojil(a) jste se nějak do pomoci lidem zasaženým válkou na Ukrajině?“, uvedli alespoň jednu z možností: peněžitý příspěvek / materiální dar / dobrovolnictví / (nabídka) ubytování.

Grafy popisované v této části zprávy představují výsledek syntézy otázek na hodnotovou orientaci v současném konfliktu Ruska s Ukrajinou a na postoj veřejnosti k pomoci ukrajinským uprchlíkům.

První graf zachycuje kategorizaci Čechů podle tří postojových os:

- jaký si do budoucna přejí vývoj v ČR, zda na Západ, na Východ či setrvání někde mezi nimi,
- nakolik věří, nebo nevěří ruskému narativu o válce,
- a jakou míru aktivity ozbrojených sil NATO (včetně českých) podporují.

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Jednotlivé segmenty postoje k Rusku a válce pak zahrnují:

- 1) **Prozápadní pro aktivitu** – hodnotově se orientují převážně na Západ, převážně nevěří ruskému narativu a podporují alespoň přesuny vojáků NATO k hranicím Ukrajiny a Ruska
- 2) **Prozápadní pro pasivitu** – hodnotově se orientují převážně na Západ, převážně nevěří ruskému narativu a nepodporují žádnou aktivitu vojáků NATO nebo jsou dokonce proti ní
- 3) **Nejistí** – pro ČR si přejí do budoucna především středovou pozici a nemají vyhraněně důvěru/nedůvěru v ruský narativ
- 4) **Dezinformovaní** – pro ČR si přejí do budoucna především středovou pozici a velmi důvěřují ruskému narativu
- 5) **Silně proručí** – pro ČR si přejí do budoucna cestu na Východ

Česká společnost² je naladěna výrazně protirusky. **Dlouhodobě jsou v české populaci cca 4 % výrazněji proruský naladěných lidí**, z nichž tvrdé jádro tvoří asi čtvrtina. Ovšem i tak jde **potenciálně o desítky tisíc aktivních osob**, které mohou ve veřejném prostoru nebo na sociálních sítích úspěšně budovat zdání mnohem početnější skupiny. Další 6 % obyvatel interpretuje situaci v souladu s ruským oficiálním narativem jako provokaci NATO a sdílí pohled na Ukrajinu jako na uměle vytvořený stát, přičemž zároveň nevidí Rusko jako viníka války.

Další třetina je v současné situaci nejistá. Zpravidla nemá důvěru k západnímu směřování a institucím, ale rozhodně není proruský orientovaná. Ve svém osobním výkladu příčin konfliktu nemají tito lidé jasný názor, ale jsou relativně daleko od toho, aby uvěřili ruské verzi. Na druhé straně jejich dlouhodobá skepse (často spojená s postojem k vývoji

²Situace v Maďarsku, částečně i na Slovensku je do značné míry odlišná.

situace v ČR v dlouhodobé perspektivě) má zpravidla reálné příčiny a není pravděpodobné, že by ji jedna, byť takto významná událost, překonala.

Více než polovina (57 %) populace je prozápadní a je jednoznačně přesvědčena, že agresorem je Rusko. Tuto skupinu je možné rozdělit na výrazné podporovatele všech aktivit na pomoc Ukrajině (37 %) a ty, kteří pomoc vítají, ale má podle nich své limity (hlavně v oblasti vojenské pomoci).

Druhý graf představuje kategorizaci z hlediska obecného postoje k pomoci ukrajinským uprchlíkům, přičemž její kategorie ukazují, zda člověk pomoc uprchlíkům schvaluje, nebo ji odmítá. Index byl sestaven na základě tří klíčových otázek souvisejících s aktuální uprchlickou vlnou a hodnocením pomoci těmto lidem:

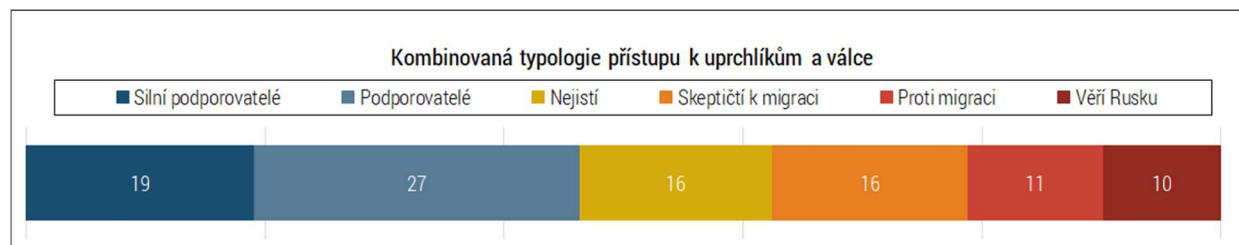
- 1) Do ČR před válkou z Ukrajiny dosud uteklo více než 200 tisíc uprchlíků. Je podle Vás správné, že Česká republika tyto uprchlíky přijímá?
- 2) Souhlasíte s rozhodnutím, že ukrajinští uprchlíci dostanou pobytové oprávnění v ČR na jeden rok?
- 3) Patříte k lidem, kteří ukrajinským uprchlíkům rádi pomohou a zvládnou na nezbytnou dobu oslabení své vlastní životní úrovně?

Z hlediska postoje k uprchlíkům je česká společnost ze dvou třetin (64 %) připravena pomáhat, jedna třetina je proti jejich přijímání. Podpora se zatím od začátku invaze dynamicky neproměňuje.

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Třetí graf pak představuje kombinovaný ukazatel, jenž je výsledkem křížení předchozích dvou indexů. Shrnuje, jaké existují v české společnosti hlavní skupiny podle jejich orientace v současném dění kolem války a přicházejících uprchlíků.

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Identifikujeme takto tři hlavní segmenty, každý rozdělený na dva typy:

1. **Silní podporovatelé** = vyjadřují rozhodnou podporu pomoci uprchlíkům, mají jasnou západní orientaci a z hlediska vojenského postupu NATO by volili aktivní přístup, tedy alespoň přesun vojáků na hranice s Ukrajinou a Ruskem
2. **Podporovatelé** = mají jasnou západní orientaci, mají však určité výhrady k podpoře vojensky aktivního přístupu nebo k pomoci uprchlíkům
3. **Nejistí** = převážně podporují pomoc uprchlíkům, pro ČR prosazují do budoucna neutrální orientaci a nemají zcela jasno, jestli (ne)důvěřovat ruskému narativu
4. **Skeptičtí k migraci** = mají neutrální nebo západní orientaci, ale k ukrajinským uprchlíkům jsou rezervovaní
5. **Proti migraci** = mají neutrální nebo západní orientaci, ale pomoc uprchlíkům jednoznačně odmítají
6. **Věří Rusku** = jsou buď primárně orientovaní na Rusko, nebo na konflikt hledí v souladu s oficiálním ruským výkladem, pomoc uprchlíkům převážně odmítají

2. Pocit ohrožení v souvislosti s válkou

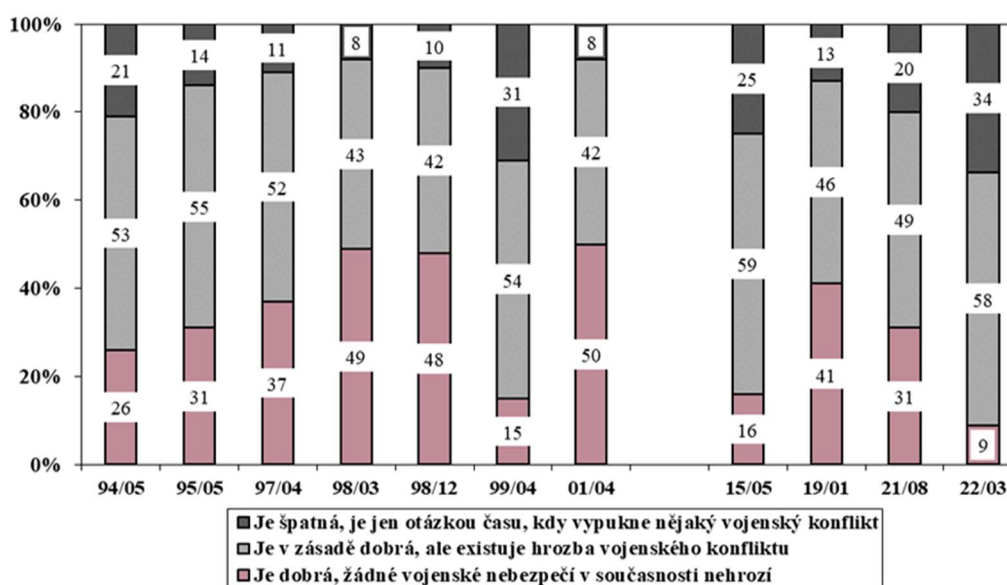
Současná situace

Ruská invaze na Ukrajinu vstoupila do druhého měsíce a navzdory stále probíhajícím jednáním mezi ukrajinskými a ruskými vyjednavací jen málo nasvědčuje tomu, že by se aktivní fáze konfliktu blížila ke konci. Zároveň je však možné pozorovat změny ve způsobu vedení bojů, které se budou promítat do následujícího vývoje. Pravděpodobným krátkodobým scénářem dalšího vývoje je silná ruská ofenziva na východě a jihu Ukrajiny v příštích dvou týdnech, ve střednědobém horizontu je pak pravděpodobnější některá z variant zamrzlého konfliktu než dosažení formalizovaného stabilního příměří.

Pohled veřejnosti

Česká společnost v souvislosti s ruskou agresí na Ukrajině pociťuje akutní ohrožení, které nemá v posledních téměř třiceti letech obdoby. Třetina české veřejnosti (34 %) hodnotí současnou bezpečnostní situaci ve Střední Evropě jako špatnou a má za to, že propuknutí vojenského konfliktu v regionu je jen otázkou času. Jen 9 % veřejnosti se domnívá, že v regionu nehrozí žádné vojenské nebezpečí, což je nejnižší podíl naměřený od roku 1994 a propad o 22 procentních bodů oproti srpnu 2021.

„Jak byste ohodnotil(a) současnou situaci ve Střední Evropě z hlediska mezinárodní bezpečnosti? Která z následujících charakteristik se nejvíce blíží Vašemu názoru?“

Pramen: STEM, Trendy 1994–2022

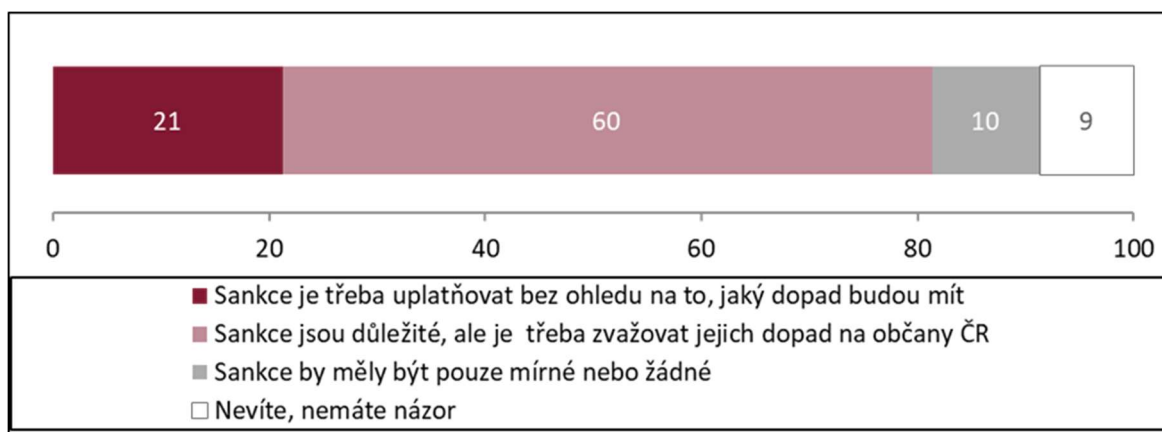
S pocitem ohrožení souvisí i vysoká míra informovanosti české veřejnosti o ukrajinském konfliktu. Lze očekávat, že tato pozornost začne postupně opadávat, obzvláště na úkor posilujících domácích témat (zdražování, nedostupnost bydlení atp.). Navzdory tomu bude mediální pokrytí ukrajinské války v příštích měsících nadále

vysoké, mimo jiné i v důsledku pokračující přítomnosti ukrajinských uprchlic a uprchlíků v ČR.

Pouze 13 % české společnosti na konci března uvedlo, že nikdy neslyšelo o sankcích, které proti Rusku EU nyní uplatňuje. Pro srovnání, o českých sankcích uvalených na Rusko v souvislosti s útokem na muniční sklad ve Vrbětících na podzim 2021 nikdy neslyšelo 56 % obyvatel. Nyní téměř polovina obyvatel ČR (47 %) indikuje obecnou informovanost o aktuálních sankcích vůči Rusku a dalších 14 % uvádí přesnou znalost, čeho a koho se uplatňované sankce týkají.

Velkou roli v hodnocení a podpoře evropských sankcí na Rusko hrají obavy z tuzemských dopadů těchto opatření. Zatímco pětina (21 %) české společnosti sankce podporuje bez ohledu na jejich možný dopad na obyvatele ČR, 60 % obyvatel zastává středovou pozici: věří, že byt jsou sankce důležité, je nutné pečlivě vážit jejich dopady v ČR. Lidé s vysokoškolským vzděláním jsou výrazně častěji pro sankce bez ohledu na jejich dopad, což může do značné míry souviset s tím, že jejich životy nebudou případným zdražováním cen a paliv zasaženy tak výrazně.

„Ekonomické sankce uvalené na Ruskou federaci v důsledku války na Ukrajině povedou ke zvýšení cen u nás. Jaký je na to Váš názor?“

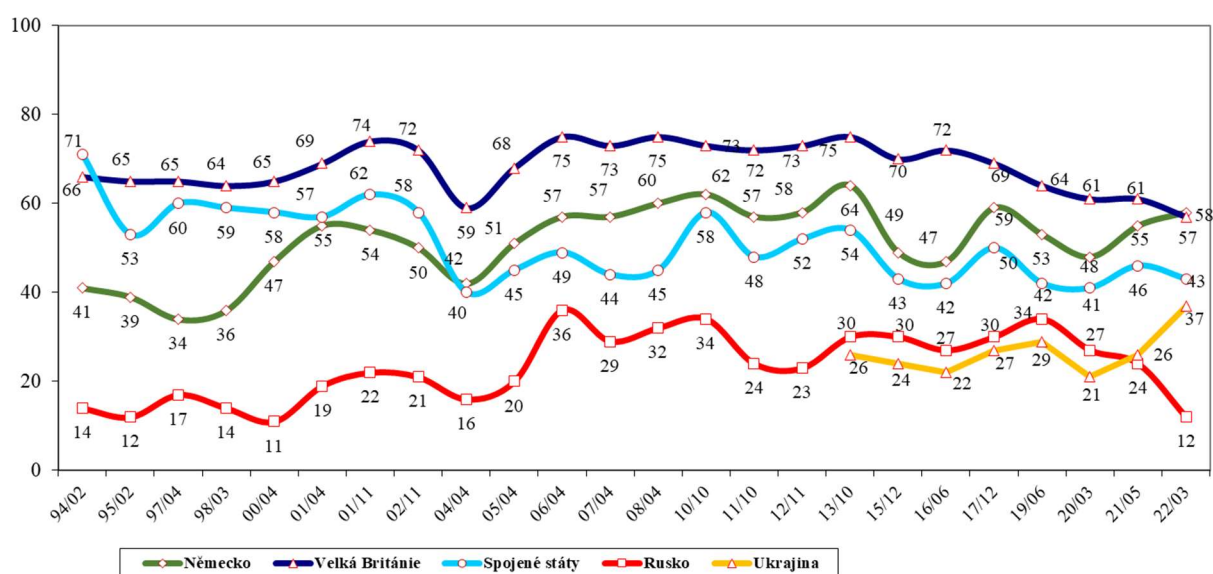

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

V tomto bodě je důležité zdůraznit, že **aktuální postoje české společnosti k ruské invazi na Ukrajinu pramení primárně z dříve zformovaných pozic a názorů na Rusko, nikoliv ze vztahu k Ukrajině samotné**. Předválečná pozice Ukrajiny v českém veřejném mínění nebyla příliš pozitivní – v roce 2021 Ukrajina patřila z tohoto pohledu mezi nejhůře hodnocené země. V květnu 2021 Ukrajina obdržela (na „školní“ pětistupňové škále) průměrnou známku 3,3, zatímco Rusko v témže šetření získalo průměr 3,4. Ukrajina v tomto hodnocení dopadla jen o něco málo lépe než Turecko a Čína.

Vývoj hodnocení evropských a světových velmocí a Ukrajiny

(hodnocení pomocí školních známek, jednička=nejlepší vztah, pětka=nejhorší vztah; podíl známek 1 + 2 v %)

Pramen: STEM, série Trendy 1994–2022

Z aktuálního březnového šetření STEM vyplývá, že postoj vůči Ukrajině se zlepšil, získala průměrnou známku 2,9. Nadto je podíl lidí, kteří Ukrajině dali „jedničku“, největší od roku 2013. Mnohem výraznější je ale posun v antagonismu vůči **Rusku**, které se s průměrnou známkou 4,0 propadlo na **nejhorší pozici od roku 1994**. Hodnocení Vladimira Putina tuto trajektorii kopíruje: v březnu jej příznivě vnímalo jen 8 % české společnosti, což je propad o 19 procentních bodů proti květnu 2021. Naopak ukrajinský prezident Zelenskyj se těší vysoké popularitě, v Česku ho příznivě hodnotí 62 % obyvatel. Je to důsledkem krizové situace a vynikající strategické komunikace ukrajinského vedení. Z testovaných zahraničních státníků je populárnější jen slovenská prezidentka Zuzana Čaputová.

Ani Zelenského náhlá popularita pak nic nemění na tom, že obecné postoje české veřejnosti ke konfliktu na Ukrajině jsou ovlivňovány primárně protiruskými sentimenty. To výrazně ovlivňuje jak postoje k válce jako takové, tak postoje k ukrajinským uprchlícím a uprchlíkům v ČR.

3. Evropská unie a mezinárodní společenství

Současná situace

Reakci Evropské unie na ruskou invazi na Ukrajinu lze hodnotit pozitivně. EU postupovala rychle, jednotně a koordinovaně se spojenci, což se projevilo při schvalování pěti sankčních balíčků proti Rusku, vyčlenění evropských prostředků na nákup zbraní pro Ukrajinu a – na rozdíl od uprchlické krize v roce 2015 – také v otázce migrace. Unijní setkání se mj. stalo platformou pro dojednání první cesty evropských lídrů včetně premiéra Petra Fialy do Kyjeva. Unie také poprvé v historii a jednomyslně aktivovala nástroj dočasné ochrany pro uprchlíky, čímž přispěla ke zmírnění humanitárních dopadů války na civilní obyvatelstvo.

Válka proměnila kontext českého předsednictví Radě Evropské unie. Česko bude mít ve druhé polovině roku 2022 za úkol nacházet kompromisy v několika potenciálně konfliktních tématech: migraci a energetice. Vytvářet je bude odlišná historická zkušenost s Ruskem, různá intenzita migrace a míra energetické závislosti na Rusku.

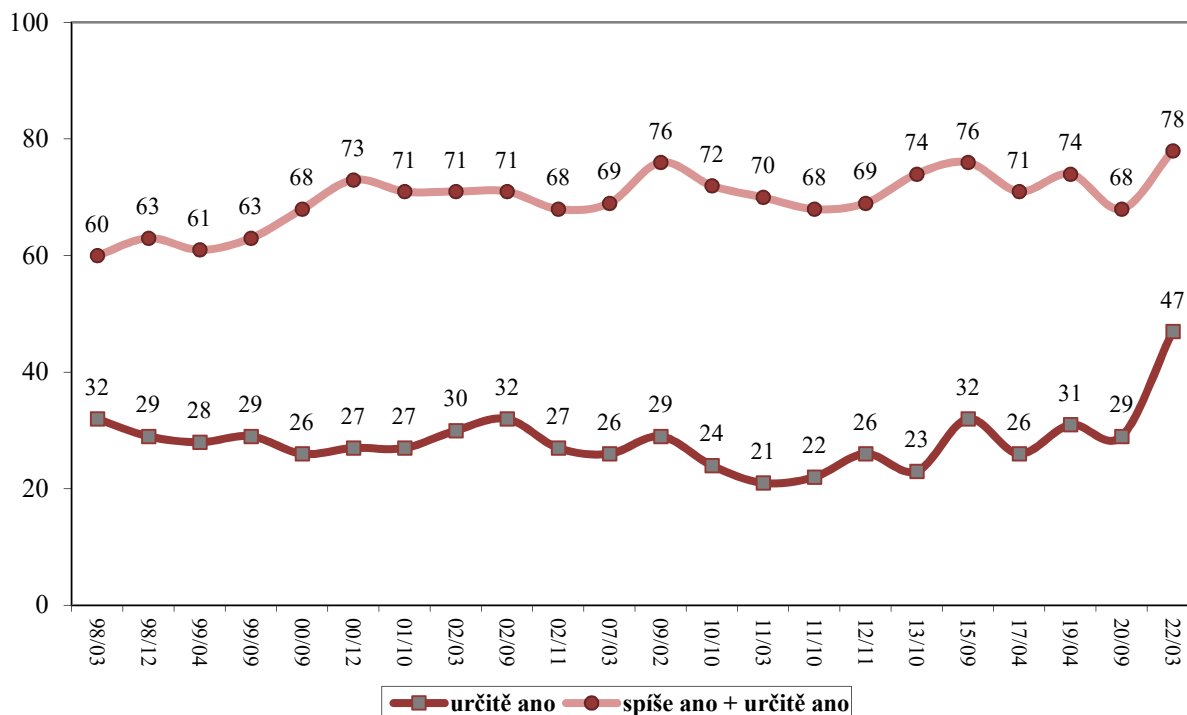
Poslední týdny posílily důraz na společnou obranu v rámci EU i NATO. Státy radikálně zvyšují obranné výdaje, s velkou pravděpodobností se v dohledné době rozšíří NATO. Plánované stahování jednotek aliance z Evropy nahradilo posilování její přítomnosti zejména na východě kontinentu.

EU má novou dlouhodobou obrannou strategii, která mj. počítá se zefektivněním využití možností evropského zbrojního průmyslu nebo vznikem pětitisícové „jednotky rychlého nasazení“. Implementace strategie bude úkolem i pro Česko a významnou dimenzi bude představovat ochrana před kybernetickými útoky a dezinformacemi.

Pohled veřejnosti

Podpora členství v NATO výrazně vzrostla (ze 68 % na 78 %), přičemž se výrazně zvětšil zejména podíl rozhodných podporovatelů členství: z cca. 30 % měřených v posledních letech na 47 %.

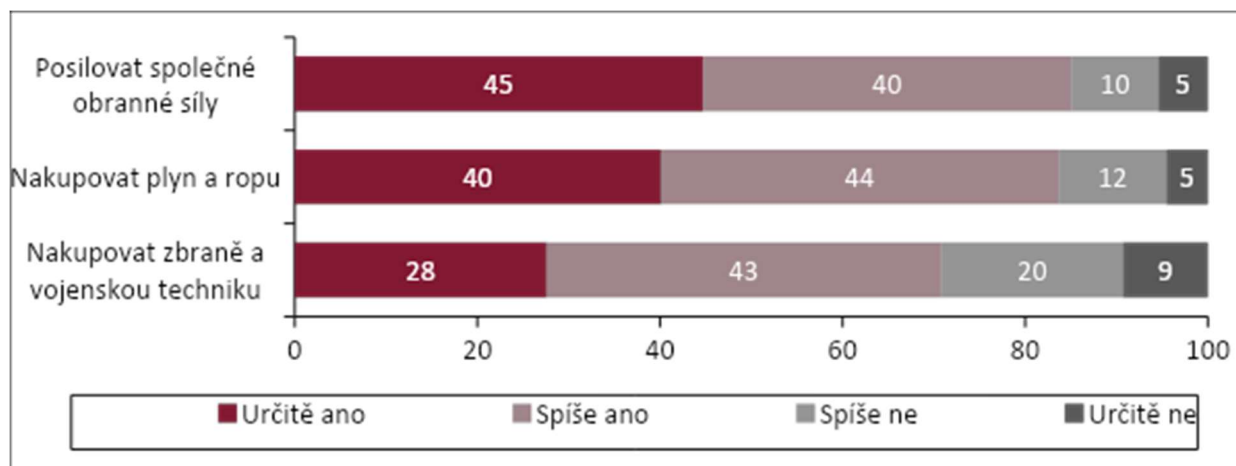
„Souhlasíte se členstvím České republiky v NATO?“

Pramen: STEM, Trendy 1998–2022, z dat do r. 2002 včetně a 2015/9 byli vyloučeni lidé, kteří uvedli „nevím“

Výrazně se zvýšila i podpora Evropské unie (a to ze 46 % na 54 % v otázce na setrvání v EU v případném referendu). Vysoká je též podpora společného postupu na úrovni Unie v klíčových oblastech bezpečnostní agendy. Téměř univerzální podporu má posilování (fakticky budování) společných obranných sil (85 % souhlasí) a společný nákup ropy a plynu (84 %).

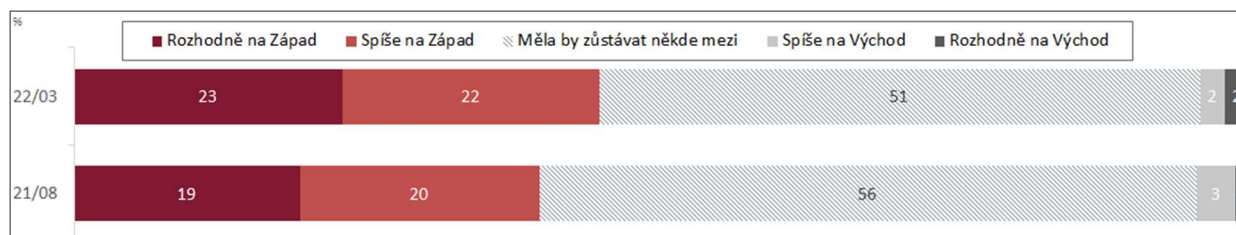
„Mají státy EU v následujících oblastech postupovat společně?“

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Důležitá je ovšem interpretace těchto dat: nárůst podpory nesouvisí s vyšší spokojeností s fungováním těchto institucí, ale s posilujícím pocitem ohrožení a vymezení se v geopolitické rovině.³ V celkovém pohledu ve společnosti stále převládá představa České republiky jako „druhého Švýcarska“.

„A kam by měla Česká republika do budoucna směřovat?“

Pramen: STEM, tematický výzkum pro CNN Prima News a Trendy 2022/3

Co se týče vývoje názoru na jednotlivé země, tak pozitivní vztah k západním státům si obecně udržel svou úroveň, naopak popularita Maďarska a jeho autoritářského premiéra Viktora Orbána dále klesá.

Významné propojení témat tuzemské a mezinárodní politiky představuje české předsednictví v Radě EU, které začne 1. července 2022.⁴ Postupně přibývá lidí, kteří pozitivně hodnotí připravenost České republiky na tuto úlohu (z 32 % v lednu na současných 41 %), i když veřejnost zůstává nadále spíše skeptická k tomu, zda ji dokážeme dobře využít. Celkově platí, že pohled na české předsednictví Radě EU je ovlivněn spíše názorem na současnou vládu než geopolitickou orientací jednotlivce.

³ V případě EU je toto patrné například z vývoje podpory hlubší integrace nebo přijetí eura: ani v jednom případě podpora nevzrostla.

⁴ Podrobná analýza vnímání předsednictví z přelomu února a ledna 2022 zde: https://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/predsednictvi-cr-v-rade-eu/aktuality/STEM_pro_UV_predsednictvi_EU_II_final.pdf

4. Postoj české veřejnosti k lidem prchajícím před válkou na Ukrajině

Současná situace

V České republice je klíčovým důsledkem ruské agrese **příchod osob prchajících před ukrajinským konfliktem**. Podle ministerstva vnitra udělilo Česko těmto lidem k 13. dubnu 2022 celkem 286 tisíc speciálních víz. Téměř 80 procent příchozích tvoří ženy. Pro srovnání, v roce 2021 bylo na území ČR registrováno téměř 200 tisíc cizinců ukrajinské národnosti⁵ a je to právě existence této komunity, která podle expertů výrazně přispívá ke zvládnutí aktuální situace.

Podíváme-li se na časový vývoj příchodu uprchlic a uprchlíků z Ukrajiny, je patrné, že nejvyšší počty příchozích byly zaregistrovány ve druhém březnovém týdnu, kdy bylo registrováno až 17 tisíc osob za den, ke konci března se denní počty pohybovaly již jen kolem 3 tisíc osob za den.⁶ Co se délky pobytu v ČR týče, je velmi těžké jej odhadovat, protože zatím chybí průzkumy názorů a preferencí uprchlic a uprchlíků samotných a také protože rozhodnutí o setrvání v ČR či návratu na Ukrajinu budou do velké míry založena na budoucím vývoji války.

Nicméně historická zkušenost s lidmi prchajícími do Evropy před jinými válečnými konflikty (např. válka v bývalé Jugoslávii) naznačuje, že se mnoho uprchlíků z hostitelských zemí domů nevrací ani po dosažení míru a ukončení vojenských aktivit. Již nyní je pravděpodobné, že pobyt ukrajinských uprchlic a uprchlíků v ČR se bude měřit v řádu měsíců a let.

Pohled veřejnosti

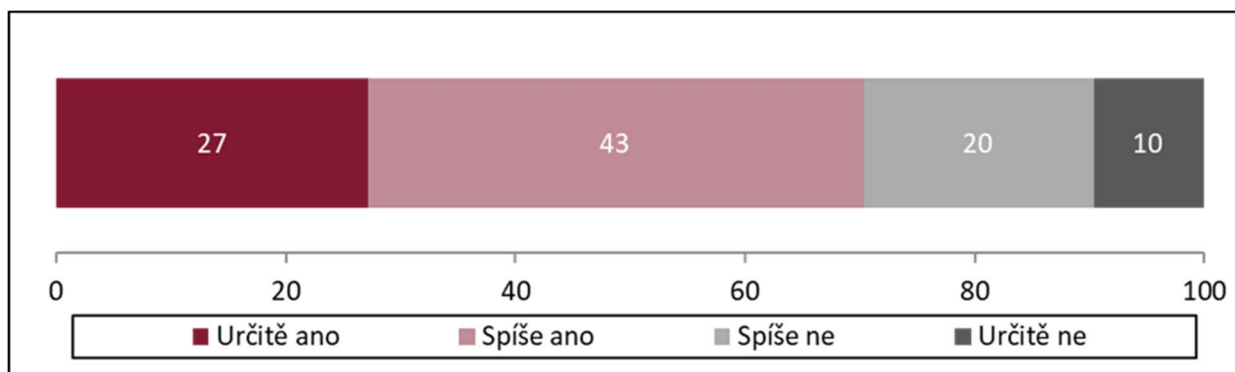
Aktuální data ukazují, že „**heroická**“ fáze reakce české společnosti na **příchod ukrajinských uprchlic a uprchlíků se chýlí ke konci**. Po silně emotivním prvotním vzepětí mnoha českých občanů přichází uvědomění si, že pobyt ukrajinských uprchlic a uprchlíků v ČR bude delší a komplikovanější.

Postoje české společnosti k ukrajinským uprchlíkům jsou dnes charakterizované na jedné straně stále velmi vysokou **normativní shodou** na tom, že **přijímání uprchlic a uprchlíků z Ukrajiny v ČR je správné** (70 % společnosti souhlasí) a ochotou se na „nezbytnou dobu“ uskromnit a oslabit vlastní životní úroveň, aby bylo možno uprchlíkům pomoci (53 % obyvatel souhlasí).

⁵<https://www.ceska-justice.cz/2022/02/vnitro-pocet-cizincu-na-uzemi-cr-se-za-pet-let-zvysil-o-tretinu-nejvice-je-zde-ukrajincu/>

⁶ <https://data.denik.cz/cesi-v-cislech/ukrajinci-viza-cesko.html>

„Do ČR před válkou z Ukrajiny dosud uteklo více než 200 tisíc uprchlíků. Je podle Vás správné, že Česká republika tyto uprchlíky přijímá?“

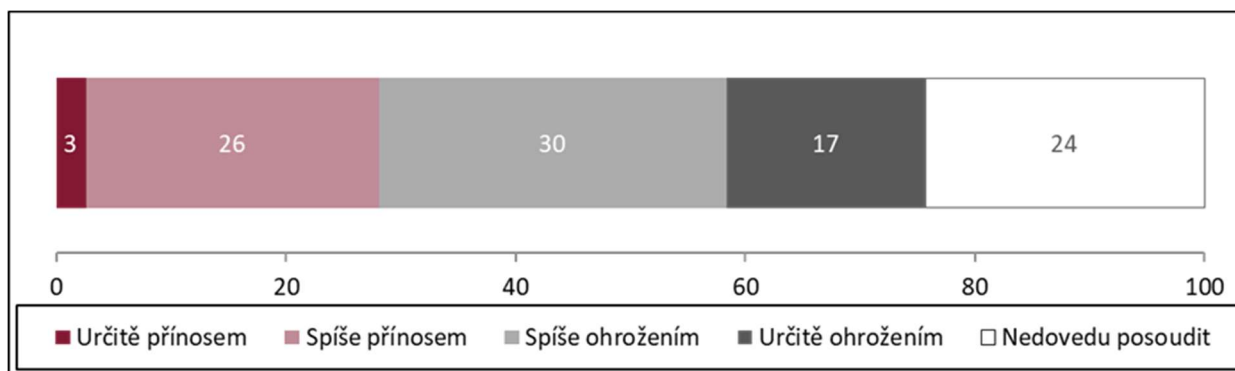

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Na druhé straně jsou ale patrné zvýšené společenské obavy z důsledků, které příchod ukrajinských uprchlic a uprchlíků bude mít pro českou společnost. **70 % obyvatel má za to, že příchod uprchlic a uprchlíků povede k oslabení sociálních jistot českých občanů**, 53 % se bojí zvýšené nezaměstnanosti, dalších 51 % se obává obecného oslabování soudržnosti české společnosti a 47 % v uprchlících vidí ohrožení pro českou společnost.

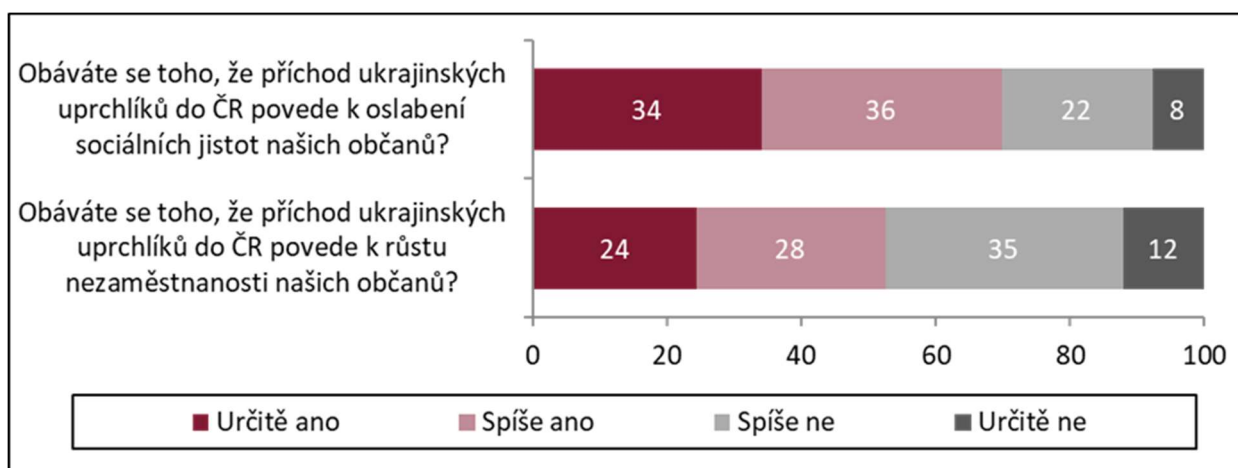
Varovná je také nízká důvěra v integrační a absorpční kapacitu české společnosti – **celých 60 % si nemyslí, že se ČR dokáže o 250 tisíc uprchlíků postarat v dlouhodobém horizontu**. Všechny tyto indikátory je opět třeba vnímat v kontextu toho, že válka na Ukrajině je stále relativně nová v mysli českých občanů.

„Jsou podle Vás uprchlíci přicházející z Ukrajiny pro českou společnost obecně přínosem, anebo ohrožením?“

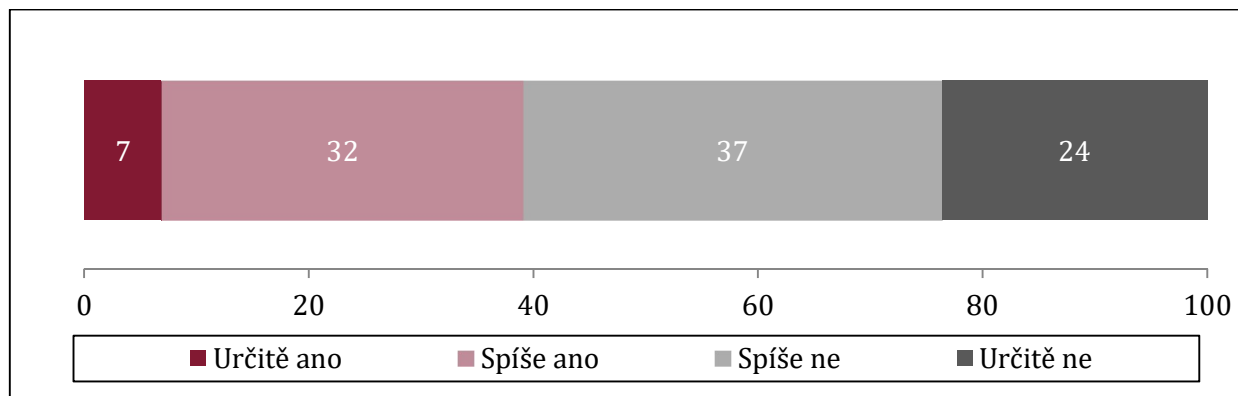
Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Společenské obavy spojené s příchodem ukrajinských uprchlíků

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

„Myslíte si, že se budeme schopni na delší dobu postarat zhruba o 250 tisíc uprchlíků?“

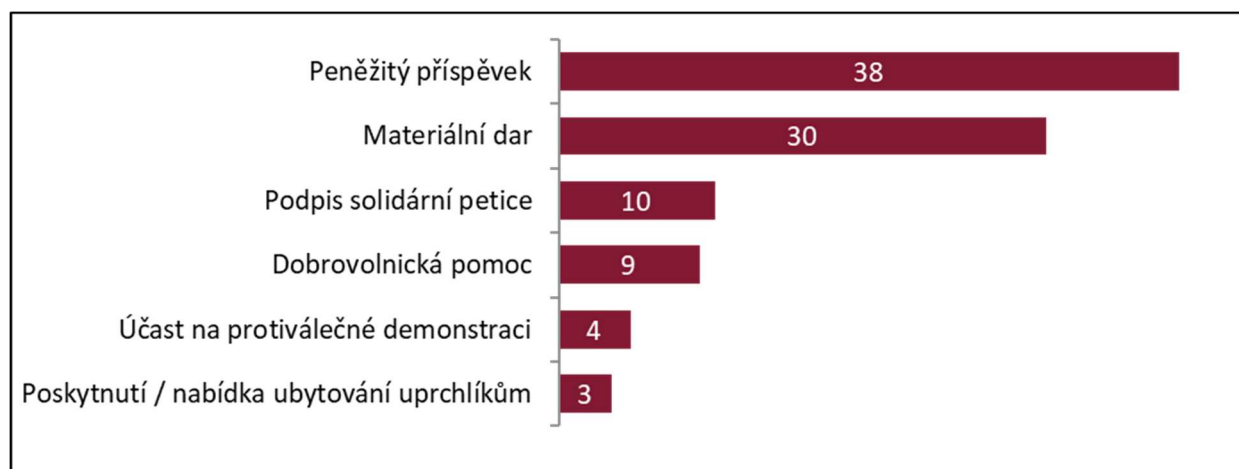

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Podobně jako u vnímání dopadu ruských sankcí v ČR je patrné, že různé skupiny obyvatel mají odlišné názory na přijímání ukrajinských uprchlic a uprchlíků. Negativní postoje k uprchlíkům souvisí s dlouhodobým pocitem, že lidem se nedá věřit nebo že vývoj od roku 1989 není dobrý. Je tak zřejmé, že proti uprchlíkům jsou častěji naladěni především ti, kteří vnímají současnou situaci jako jedno z řady dalších odložených řešení palčivých problémů, které sami prožívají.

Co se týká konkrétní pomoci ukrajinským uprchlíkům, v české veřejnosti jsou zdaleka nejčtenější peněžité příspěvky (38 % je poslalo) a materiální dary (30 %). Poskytnutí či nabídku ubytování uvedla jen 3 % společnosti, ale stále jde o desítky tisíc solidárních domácností.

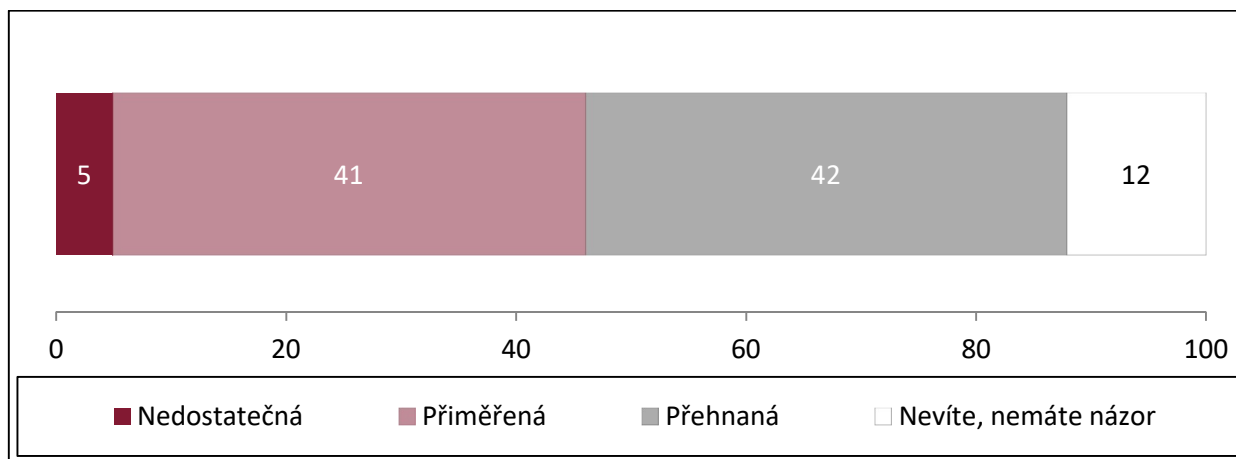
**„Zapojil(a) jste se nějak do pomoci lidem zasaženým válkou na Ukrajině?
Vyberte všechny možnosti, které pro Vás platí:“**

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Česká společnost je v hodnocení vládních opatření pro ukrajinské uprchlíky rozdělena na dvě velké skupiny – 42 % má za to, že tato opatření jsou přehnaná, 41 % soudí, že jsou dostatečná a jen 5 % je považuje za nedostatečná. Názor na státní podpůrná opatření pro ukrajinské uprchlíky má mnoho obyvatel dopředu zformovaný a z těchto politik se tak stává symbol, který lidé neposuzují objektivně.

„Jak hodnotíte současná opatření vlády na pomoc ukrajinským uprchlíkům, jsou přiměřená, přehnaná či nedostatečná?“

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

V celkovém pohledu je důležité zdůraznit podstatný rys české společnosti, kterým je **důraz na zásluhovost**, tedy přesvědčení, že svůj sociální a ekonomický status si musí člověk zasloužit, ne jej dostat od jiných. To zakládá dlouhodobé přesvědčení o zneužívání sociálních dávek. Důležitou výjimkou v tomto ohledu jsou situace, kdy se jedinec nebo skupina (což je současný případ) ocitá v nelehké situaci nezaviněně a nespravedlivě. V takovém případě je naopak zásadně důležité těmto lidem pomoci. Právě princip zásluhovosti je velmi podstatný pro porozumění současnému rozložení nálad ve společnosti.⁷

⁷ Princip zásluhovosti je podrobně popsán ve studii [Jedna společnost, různé světy](#).

5. Zdražování: energetika, potraviny a inflace

Současná situace

Občané České republiky čelili výraznému nárůstu cen již před ruskou invazí na Ukrajinu, a jak ukazují data ze srovnávacích výzkumů, zdražování je problémem i v dalších státech.

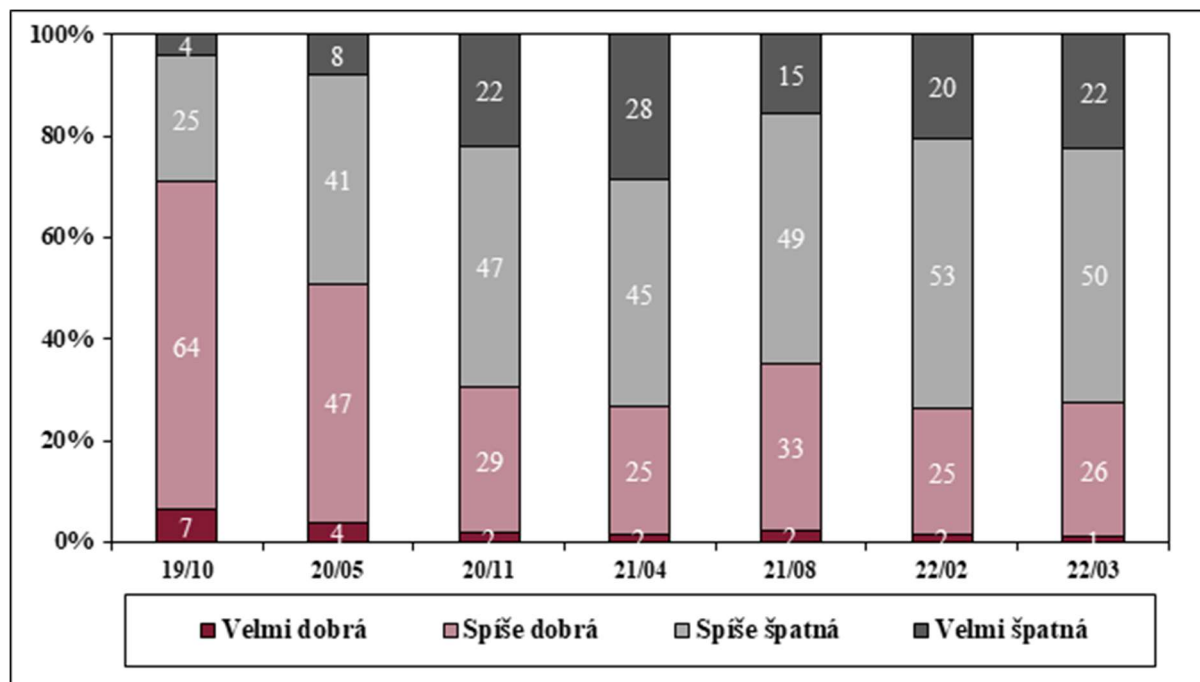
Konflikt na Ukrajině tlak na rostoucí ceny ještě zesílil. Další nárůst cen energií i zemědělských surovin (obilovin, krmných směsí, hnojiv) se promítne do cen potravin, zejména pečiva a masa. Potravinářská komora odhaduje meziroční nárůst přímých výrobních nákladů až 60 %. Do jaké míry ovlivní koncovou cenu, bude záležet na úrovni letošní sklizně a rovněž na vývoji válečného konfliktu.

Po vypuknutí války docházelo také k dalšímu zdražování energií. Z pohledu koncových spotřebitelů od konce února nejvýrazněji vzrostly ceny pohonných hmot, které jsou aktuálně dražší zhruba o 7 Kč na litr v případě benzínu a o 10 Kč na litr u nafty.

Pohled veřejnosti

Hodnocení ekonomické situace v ČR zůstává po propadu spojeném s nejistotou a s otřesy doprovázejícími pandemií COVID-19 pesimistické: tři čtvrtiny veřejnosti vidí domácí ekonomickou situaci jako převážně špatnou. Důsledky války ani příchodu uprchlic a uprchlíků se (zatím) nestihly v dalším propadu hodnocení projevit.

„Co byste nejspíš řekl(a) o současné ekonomické situaci v České republice? Řekl(a) byste, že ekonomická situace je velmi dobrá, spíše dobrá, spíše špatná nebo velmi špatná?“

Pramen: STEM, Trendy 2019–2022

Zdražování a inflace budou na různé části společnosti dopadat různě. Nemusí být problémem jen pro nejchudší domácnosti, ale může citelně zasáhnout do života nižší střední a částečně i střední třídy obyvatel. Fakticky dojde jednak k růstu fixních životních nákladů (potraviny, energie, nájmy, léky atp.) a ztráty hodnoty úspor (respektive prodražení investic). Domácnosti, které se potýkaly s ekonomickými problémy dlouhodobě, budou ve vážné situaci.

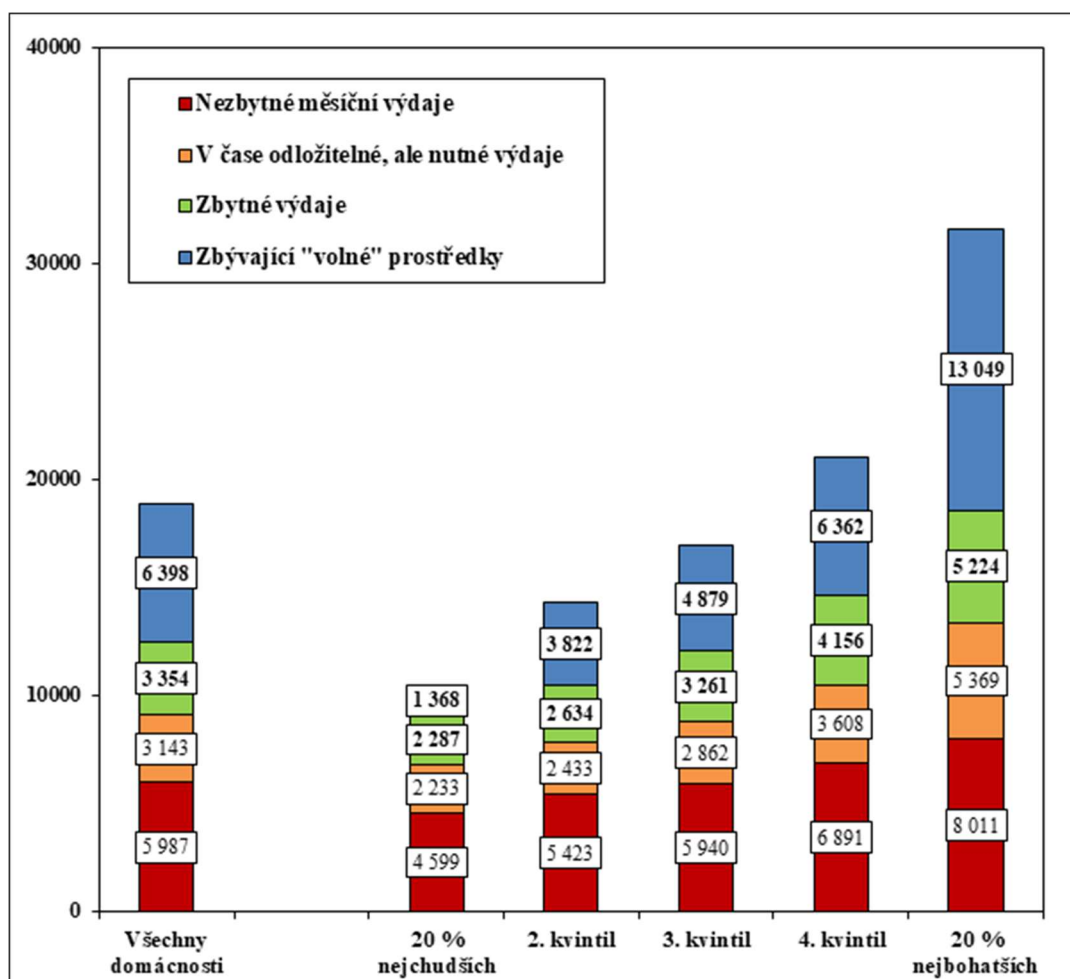
Analýza STEM zaměřená na tzv. energetickou chudobu z roku 2019,⁸ tedy ještě před koronavirovou pandemií, ukázala, že více než pětina (22 %) domácností měla již tehdy náklady na vytápění tak vysoké, že musela omezovat jiné výdaje, aby náklady na topení pokryla. Úsporná opatření zaváděli zejména starší lidé a materiálně špatně zajištěné domácnosti (přibližně 20 % populace). Téměř polovina (49 %) materiálně špatně zajištěných domácností musela již v roce 2019 kvůli nákladům na topení omezit jiné výdaje. Zároveň je třeba uvést, že tyto domácnosti vytápějí svoji hlavní obytnou místnost na 20 a méně stupňů, což je méně, než je v českých domácnostech obvyklé (podle průzkumu 63 % českých domácností vytápí svůj domov na 22 a více stupňů).

Domácnosti s průměrným nebo mírně podprůměrným příjmem na hlavu budou přicházet o disponibilní příjem, tedy prostředky, které mohou vynaložit na spoření, spotřební zboží, dovolené, úspory atp. Čtvrtina nejbohatších domácností bude řešit právě ztrátu hodnoty úspor.

Růst cen pak může výrazně ovlivnit zejména pohled české veřejnosti na sankce Evropské unie vůči Rusku.

⁸ https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/05/Rozdeleni-svobodou_Klimaticka-zmena_web.pdf

**Struktura měsíčních rozpočtů českých domácností na osobu
– průměry na osobu v příjmových kvintilech domácností za rok 2020**

Pramen: ČSÚ, Statistika rodinných účtů 2020, vlastní výpočty

Za **nezbytné měsíční výdaje** považujeme náklady na bydlení, vodu, energie a dále vydání za potraviny a léky.

Mezi **v čase odložitelné, ale nutné výdaje** zahrnujeme útratu za oděvy a obuv, dopravu, telefonní služby, internet apod.

Zbytnými výdaji máme na mysli výdaje za kulturu, cestování, veřejné stravování, alkohol, tabákové výrobky, pojištění apod.

A **volné prostředky zbývají** na spoření, tvorbu rezerv, investice, půjčky, podnikání apod.

Příjmové kvintily = rozdělení domácností seřazených podle čistých příjmů tak, aby tvořily pět stejně početných skupin.

Příjem i výdaje jsou uvedeny jako průměry na osobu v domácnosti. Průměrné počty členů domácností jsou:

Průměrné počty osob v domácnostech podle příjmových kvintilů					
V celé populaci	V 1. kvintilu	Ve 2. kvintilu	Ve 3. kvintilu	Ve 4. kvintilu	V 5. kvintilu
2,33	3,03	2,40	2,22	2,14	1,85

6. Dezinformace

Současná situace

Česká dezinformační scéna byla v prvních týdnech zasažena jak obratem ve veřejném mínění, tak zákazem serverů. **V současnosti se její působení v omezené míře vrací.** Některé servery se přesunuly na novou doménu (např. Aeronet.news), dezinformace si mezi sebou sdílejí poměrně početné skupiny uživatelů sociálních a komunikačních sítí Facebook a Telegram.

Kvantitativní data o celkovém dosahu těchto narativů nejsou veřejně dostupná. Z dat STEM je možné konstatovat, že silně pozitivní pohled na Vladimira Putina mají 2 % dospělé společnosti. To znamená potenciálně tisíce lidí, kteří aktivně pomáhají k šíření a sdílení proruských dezinformací. Největší dopad na veřejnost budou mít jako v minulosti stovky těch neaktivnějších z nich.

V současnosti působí dezinformace ve dvou obecných směrech:

1. převzaté lži a manipulace z Ruska, které zpochybňují svědectví o ruských válečných zločinech a útocích, očerňují ukrajinskou stranu apod. (dále **proruské dezinformace**),
2. fámy domácího původu ohledně uprchlíků a jim určené pomoci (dále **migrační dezinformace**).

Proruské dezinformace v tuto chvíli dominují konspiračním webům a skupinám. Jde z drtivé většiny o převzatý obsah z cizích médií, případně videa několika málo českých šířitelů konspiračních teorií. Často jsou prezentována jako „odkrývání pravdy“, kterou běžná média neukazují. Důležité je, že Rusku se částečně daří „praní dezinformací“ (*information laundering*), tedy že informace vzbuzuje dojem, že pochází ze zdroje, který není okamžitě nebo prokazatelně ztotožnitelný s ruskou vládou.

Fámy domácího původu o migraci jsou méně časté, ne však neexistující. Spojují se s neinformovanou kritikou toho, jakou podporu dostávají v ČR ukrajinští uprchlíci, a na českou veřejnost tak působí spíše polopravdy, manipulace a náznaky ve vystoupení politiků.

Pohled veřejnosti

Současný dopad na společnost nelze nyní odhadnout s přesností. Veřejné mínění je obecně stále kritické k Rusku. Můžeme ale s jistotou říci, že dezinformační narativy většina veřejnosti zná, a ovlivňují proto atmosféru a diskusi i mezi těmi, kteří jim nevěří – přináší do diskuse tato témata, i když jde o okrajové fenomény.

Dezinformace i pochybnosti o dění na Ukrajině zasahují společnost napříč socioekonomickými skupinami. Nelze vydělit jednu, která by byla zranitelná a domnívat se, že ostatní ohrožené nejsou. Hlavním klíčem je totiž pohled na média, Západ a směřování ČR obecně. To se projevuje i ve volbě politické strany, tedy současná opozice má mezi svými příznivci více lidí, kteří věří proruským dezinformacím, nebo jsou jim náchylní věřit.

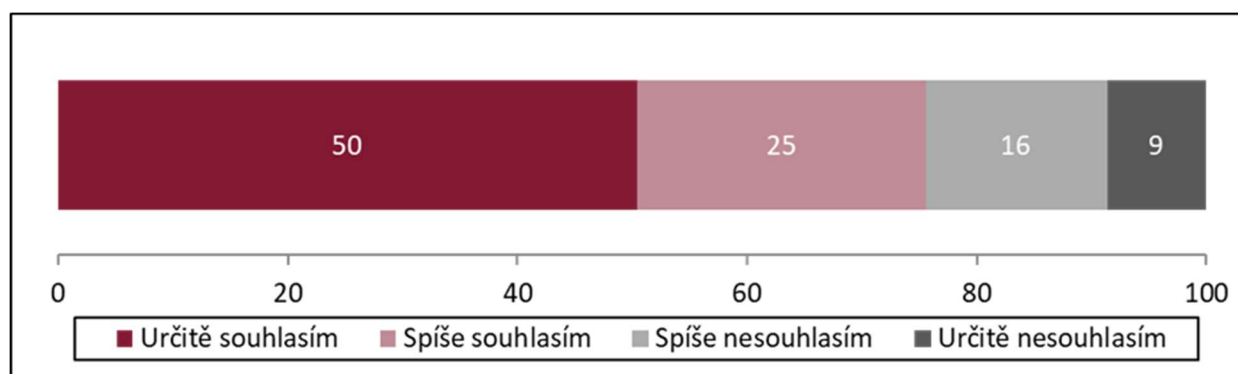
Negativní pohled na Ukrajinu mají více lidé se základním vzděláním a příznivci antisystémových stran. Ohledně ruské viny za válku nejvíce pochybují lidé starší 60 let.

Řada pochybujiících se najde u lidí mladších 30 let. U starší skupiny k tomu vedou ekonomické obavy a naučené stereotypy ze sovětské propagandy před rokem 1989, u mladších spíše nezájem o politiku a chladný vztah k Ukrajině a Ukrajincům.

Proruské dezinformace nemají velkou šanci přesvědčit nadpoloviční část společnosti, protože ta stojí v konfliktu většinově na straně Ukrajiny, přesněji řečeno je proti Vladimíru Putinovi. Může ovšem vést k oslabení podpory pro kroky české vlády, jako je dodávání humanitární pomoci, zbraní, pomoc uprchlíkům a další pomoci Ukrajině.

Dle dat STEM lze říci, že jen 50 % dospělé společnosti má jasné přesvědčení o tom, že Rusko je viníkem války na Ukrajině. Dalších 25 % s tím souhlasí spíše, tedy existuje možnost, že v dlouhodobém horizontu se u nich vliv dezinformační kampaně mírně projeví. Zbýlých 25 % nevěří běžným informacím o ruském útoku a pravděpodobně budou náchylní dezinformacím věřit, či alespoň nemít v situaci vůbec jasno.

„Do jaké míry souhlasíte, či nesouhlasíte s následujícími výroky, které se týkají války na Ukrajině: Rusko je jednoznačným viníkem války na Ukrajině.“

Pramen: STEM, Trendy 2022/3

Migrační dezinformace patrně padnou na úrodnější půdu co do změny postojů a je třeba se jim věnovat minimálně stejně intenzivně jako dezinformacím o dění na Ukrajině, ne-li více. Problémy s integrací a pomocí, které v malé míře zákonitě nastanou, se smíchají s domácími ekonomickými problémy a rétorikou populistických politiků, která se zaměří spíše na migraci než na ruskou invazi jako takovou.

Pravděpodobné **nejčastější důsledky dezinformací** nebudou tedy příklon k Rusku, ale:

- apatie a nezájem o veřejné dění, nedůvěra v informace vlády či hlavních médií
- ztráta v chaotických informacích, dezorientace, tj. postoj „bůhví, kde je pravda“
- obviňování těch, kteří podporují Ukrajinu, a Ukrajinců samotných z ekonomických problémů
- pocit, že vláda řeší uprchlické záležitosti nelogicky, zmateně, nespravedlivě

Analýzu financoval a zpracoval STEM, Ústav empirických výzkumů.

Kontaktní osoby:

Martin Buchtík

buchtik@stem.cz; +420 723 754 547

Nikola Hořejš

horejs@stem.cz; +420 775 270 214